

## Beeldmanipulatie

**S**ommige beelden zijn op ons netvlies gebrand: de foto van het meisje dat voor napalm vlucht in Zuid-Vietnam; uitgemergelde gevangenen in Omarska in het voormalige Joegoslavië; de eenzame Chinees voor de tanks op het plein van de Hemelse Vrede en de brandende 'Twin Towers' in New York. Beelden kunnen een grote impact hebben en krachtiger zijn dan duizenden woorden. Lange tijd speelde de gedachte dat foto's niet logen. Die gedachte is al héél lang achterhaald.

Al in de tijd van de glasplaat, het bekende negatief en de polaroid was het mogelijk om met beelden te manipuleren. Een beroemde afbeelding van Abraham Lincoln uit ongeveer 1860 blijkt bij nadere beschouwing te bestaan uit een combinatie van twee beelden: zijn hoofd en het lichaam van een andere politicus. Al in de jaren dertig van de vorige eeuw lieten de machthebbers in de Sovjet-Unie en China in ongenade gevallen partijgenoten wegretoucheren. Met name tijdens de Wereldoorlogen draaiden propagandamachines op volle toeren. Als het om overleven gaat, is veel geoorloofd. De bekende foto van de Sovjet-vlag die op de ruïnes van de Rijksdag wordt geplaatst, is bekwaam in scène gezet. Maar de wereld veranderde in vele opzichten, ook als het gaat om de behoefte aan beelden, de invloed daarvan en de mogelijkheden om beelden aan de behoefte aan te passen.

De media ontwikkelden zich tot een mondiale factor van invloed. Die wereld werd ook, zo leek het, steeds kleiner. 'Ver weg' werd steeds meer een relatief begrip. Televisie, kranten en tijdschriften brachten de wereld in huis. Daarvoor waren beelden nodig. Telefoonkabels,

internet en satellietverbindingen leidden er niet alleen toe dat het begrip 'ver' verbleekte, maar veranderde ook onze notie van tijd. Tijdens de Tweede Wereldoorlog vlogen er nog postduiven om foto's over te brengen; vandaag de dag kunnen die in luttele seconden over de hele aarde worden verspreid. Tegelijkertijd ontstonden er andere soorten conflicten; niet de in tijd af te bakenen oorlogen, maar sluimerende conflicten die tot plotselinge erupties kunnen leiden en die bestaan zolang belangen of emoties als brandstof voor geweld functioneren. En te midden daarvan biedt de digitale foto en film in combinatie met geavanceerde computers en speciaal ontwikkelde software alle mogelijkheden om met beelden te spelen.

Soms in onschuldige vorm. Iedereen weet dat vandaag de dag beelden van fotomodellen net iets mooier worden gemaakt. Hoofden en lijven worden zo nodig tot perfecte combinaties gemaakt. Ook bij politici wordt soms 'bijgestuurd'. Sarkozy werd in de *Paris Match* in augustus 2007 van wat vetrolletjes ontdaan. Echt relevant lijkt deze vorm van manipulatie niet. Maar wanneer wordt het dat wel? Vermoedelijk waar dergelijke technieken bewust worden gebruikt om ons valse beelden van de werkelijkheid voor te schotelen en daarmee invloed uit te oefenen. Dat gebeurt mogelijk vaker dan dat wij ons dat bewust zijn.

Toen Koeweit bevrijd werd, was overal op de wereld te zien hoe Amerikaanse mariniers werden toegezwaaaid door honderden mensen die met Amerikaanse en andere vlaggetjes zwaaiden. Hoeveel mensen vroegen zich af waar die vlaggetjes opeens vandaan kwamen? En was het

neerhalen van het beeld van Saddam Hussein een spontane actie die toevallig werd vastgelegd of een knap geregisseerd moment? Het conflict in het Midden-Oosten kent ook meerdere voorbeelden van dit 'bijsturen'. De fotograaf Adnan Haij leverde Reuters een foto van rookwolken boven Beiroet, waarbij hij de rookwolken donkerder maakte. Het effect was dat de schade groter leek. Dezelfde fotograaf leverde ook een gemanipuleerde foto van een Israëlische F-16 die raketten op Nabatyeh heette af te vuren. Hij leverde ook de beelden van een gebombardeerd Beiroet op 24 juli 2006 en een op 5 augustus 2006 door de Israëliërs in Beiroet gebombardeerd gebouw. Het betrof hier twee opvallend gelijke foto's.

Manipulatie met foto's kan ook nog op een andere manier plaatsvinden. Niet-gemanipuleerde foto's kunnen door bijgevoegde tekst of onderschrift worden misbruikt. De foto's die de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Colin Powell in februari 2003 bij zijn presentatie voor de Veiligheidsraad gebruikte waren niet gemanipuleerd. Het verhaal dat erbij werd verteld klopte echter niet met de feiten.

Het eerder genoemde voorbeeld rond de aanval op Nabatyeh laat zien hoe een krijgsmacht hierdoor geraakt kan worden. De regering wordt om antwoord gevraagd; de luchtmacht moet reageren op een gemanipuleerd beeld. Maar krijgsmachten kunnen ook rechtstreeks het doelwit worden. In 2004 publiceerde de Britse *Daily Mirror* foto's waarop te zien zou zijn dat Britse soldaten een Iraakse gevangene mishandelden. Uiteraard leidde deze publicatie tot een golf van emoties en discussie. Pas later ontstonden vraagtekens over het waarheids-

gehalte. De vragen konden niet bevredigend worden beantwoord en de hoofdredacteur werd ontslagen. Dat betekent echter niet dat de foto's ook uit de wereld verdwenen en dat de beelden nergens meer bleven hangen.

Manipulatie van beelden raakt ons allemaal. Defensie moet er zich bewust van zijn dat bij operaties buiten de landsgrenzen enige partij die belang heeft bij de operatie tot manipulatie van beelden over kan gaan. De medewerkers moeten dus oppassen met het plaatsen van

## Manipulatie van beelden kan voor vele partijen aantrekkelijk zijn

foto's op een publiek toegankelijk internet, ook (of liever: vooral) als ze 'grappig' bedoeld zijn. Manipulatie is niet moeilijk en kan grote gevolgen hebben. Ook hier geldt: eerst denken, dan doen.

Maar speelt die zorg ook een rol in ons dagelijkse bestaan in Nederland? Mogelijk. Begin dit jaar bood de hoofdredactie van *De Telegraaf* haar excuses aan voor het feit dat drie betrokkenen niet wisten dat een gemanipuleerde foto zou worden geplaatst.<sup>1</sup> De hoofdredactie bood géén excuses aan voor het feit dat de krant van een gemanipuleerde foto gebruik had gemaakt. Het lijkt niet onbelangrijk om te weten hoe journalistiek Nederland denkt over de vraag over de manipulatie van beelden en de grenzen daarbij. ■

1 *De Financiële Telegraaf*, 9 februari 2008.